

Oktobar Krvavi Oktobar

Vojkan Trifunović

„Stano, pošalji mi, ela, kupus ili drugo nešto što mogu da jedem kašikom i bar pola kila rakije jer je ladno. Pazi na decu, ljubim te i Vladu i Veru. Pozdrav svima...“

Ovim rečima se Gavriilo Berežnov, bravar Železničke radionice u Kraljevu i jedan od taoca u Lageru, obratio svojoj porodici uoči krvavih oktobarskih dana 1941. godine. To je uradio koristeći cedulju koju je nekako proturio svojoj porodici. Gavrilova poruka je jedna od desetina drugih koje su slali i ostali radnici zatvoreni u zgradi Lagera. One danas predstavljaju tužno svedočanstvo o poslednjim danima tih nedužnih ljudi i jedan su od najdragocenijih istorijskih artefakata vezanih za streljanje koje Narodni Muzej u Kraljevu poseduje.

Dešavanja koja su pratila oktobarske dane oduvek su bila predmet brojnih kontroverzi i nedoumica, jednako u stručnoj i široj javnosti. Polemisalo se o odgovornosti, broju streljanih ili načinu na koji treba jedan takav događaj da se obeleži i sve je to doprinosilo opštem zaboravu.

Brojke su (ne)važne

Broj streljanih civila je jedan predmet polemike koja i posle toliko godina nije splasnula. Istoričari, novinari, političari i ostali zainteresovani su se razbacivali različitim ciframa koje su se kretale od neverovatnih 7000 preko nešto malo umerenijih 4000 do najrealnijih 2000 streljanih Kraljevčana i Kraljevčanki. Opet je i politički momenat imao važnog udela u određivanju konačnog broja stradalih. Istorijska nauka je još jednom bila svedena na pukog posmatrača. Međutim, došlo je do izvesnih pomaka na tom planu.

Prvi podatak o broju streljanih se nalazi u dokumentima nemačkih okupacionih vlasti te se tako u jednom od izveštaja štaba XVIII nemačkog armijskog korpusa, 717. pešadijske divizije, za period od 19. septembra do 6. decembra 1941. godine, kaže sledeće:

„17. X 1941. Za gubitke od 15. oktobra do sada je streljano 1736 ljudi i 19 žena-komunista. Sopstveni gubici u Kraljevu: 2 mrtva, 1 ranjen.“

Nakon rata su usledila istraživanja ali uprkos njima, dolazi se do jednog mitologiziranog broja koji u svom najekstremnijem obliku doseže neverovatnu cifru od 7000 streljanih. Taj broj je prosto nemoguć jer prema procenama broj stanovnika Kraljeva na početku Drugog svetskog rata se procenjuje na blizu 15000, tako da bi ukoliko prihvatimo ovaj broj bilo streljano preko polovina stanovništva. Ta cifra je često služila u dnevno-političke svrhe ili za obračun protiv neistomišljenika bez obzira što su čak i neki visoki činovnici i učesnici NOB-a iskazivali sumnje u te brojke. Jedan od njih, dr Nikola-Koča Jončić, u svojoj monografiji „Kraljevački oktobar 1941.“ ističe da je „najrealnije da je u oktobru 1941, streljano i izginulo

od 1500 do 3000 lica“. Kako god, cifra od nekoliko hiljada streljanih se ustalila u posleratnom periodu i praktično je bila nedodirljiva.

Kao i uvek kada su u pitanju šakaljive teme one postaju predmet istraživanja posvećenih pojedinaca. Takav je i slučaj kada je reč o utvrđivanju tačnog broja streljanih u Kraljevu. Nakon dugogodišnjeg istraživanja, istoričarka i kustoskinja Narodnog Muzeja u Kraljevu, Silvija Krejaković uspešno nastavljajući rad svojih prethodnika došla je do jedne od najrealnijih cifara. Polazeći od namere da nastradali dobiju svoja imena, a ne da ostanu zabeleženi u vidu izmišljenih brojki, velikim trudom je u došla do brojke od 2190, imenom i prezimenom. I to je prema njoj, broj ispod koga se ne sme ići.

Oktobarska svečanost VS parastos

U godinama koje su usledile nakon završetka Drugog svetskog rata obeležavanje godišnjice stradanja se odvijalo u različitim oblicima, naravno u zavisnosti od političke atmosfere. Tako su građani Kraljeva bili svedoci predstava, komemorativnih svečanosti, pomena, sletova, parastosa, pa čak i nekih bizarnih momenata, kao što je bilo dodeljivanje Nagrade za mir Slobodanu Miloševiću. Čuvene su bile, takozvane Oktobarske svečanosti koje su se održavale sve do 1991. godine kada su ukinute, da bi bile zamenjene nešto prigodnijim programom. Obeležavanje godišnjica streljanja u Lageru je ponovo zaživelo, uz svesrdnu podršku lokalnih vlasti. Započelo je skromno i stidljivo 2011. godine obeležavanjem 70 godina od streljanja i nastavilo se i do danas.

Neznanje i sećanje

Mišljenja političara treba uvek uzeti sa rezervom, ona su promenljiva i nestalna. Ono što treba da zabrine i upozori je mišljenje današnje omladine. Generacije rođene devedesetih godina prošlog veka nisu bile u prilici da prisustvuju grandioznim svečanostima niti su imali prilike da saznaju nešto više o oktobarskim dešavanjima. To su generacije koje su odrastale u potpuno iskrivljenom sistemu vrednosti, u jednom vremenu kada je sve što je imalo komunistički prizvuk a priori odbacivano. Jer ko su bili ljudi koji su streljani tamo, a posleratna vlast ih veličala kao mučenike? Ne mogu biti niko drugi do njihovi saborci komunisti, pa zašto da me bude briga za njih? Ukratko ovo je stav dobrog dela te, nazovimo je, izgubljene generacije. On se može pripisati opštem neznanju i nezainteresovanosti, a stepen njihove empatije je na najnižem nivou. Međutim, da situacija nije tako crna, govori i činjenica da postoje mladi kojima je stalo do nevinih žrtava. Najbolji primer za to je Kolektiv Pozitivna Omladina koji je povodom sedamdesetogodišnjice streljanja pokrenuo akciju „Nedelja sećanja“. Održana je u periodu od 14. do 20. oktobra 2011. godine. Putem tribina, izložbi fotografija, crtanja murala posvećenog žrtvama i projekcije filma aktivisti Kolektiva su pokušali da podsete sugrađane, a pre svega mlade, na taj stravičan zločin. Aktivnosti ovog Kolektiva u cilju podsećanja mladih su se nastavile i narednih godina, tako da je i ove bio priređen prigodan program.

Institucije koje bi trebalo da se bave čuvanjem sećanja na oktobarske događaje (škole, muzeji, biblioteke) ne rade dovoljno ili gotovo ništa da poprave odnos lokalne zajednice prema tom činu. Da borba za čuvanje sećanja ostaje na šačici entuzijasta ne treba nikog da

iznenadi, ali svakako treba da zabrine. Potrebno je još mnogo toga uraditi kako bi se nove generacije uputile da obrate pažnju na svet oko sebe i pre njih. Jedan od načina je da se iznova ispiše cela priča oslobođena političkih razmirica, raznih podmetanja i neistina. Krajnje je vreme da se stavi akcenat na nesrećnog Gavriila Berežnova i ostale nevine žrtve koje su stradale ne znajući ni same šta se događa.